

Ad hoc aukcím obrazů

JAROSLAV SEDLÁŘ

„Dílo Františka Kupky (1871–1957) patří do zlatého fondu českého výtvarného umění. Kupka se stal průkopníkem abstraktního umění a po roce 1930 se zaměřil na tzv. geometrickou abstrakci. Odborníci spatřují v jeho dílech prvky fraktální geometrie i latinskoamerického šamanismu.“ (str. 265) – *Esoterické Čechy, Morava a Slezsko, Centrum Praha* (průvodce skrytými dějinami země). Nakl. Eminent 2000.

Na jaře letošního roku zaujala naši odbornou veřejnost restituční a následná aukce obrazu Františka Kupky *Tvar modré* z roku 1913 (majetek Jindřicha Waldese, slavného „krále“ světové výroby patentek, knoflíků, háčků, oček, náprstků a přezek; Jindřich Waldes přijal logo firmy – „Miss KIN“ – které vzniklo na lodi plující roku 1912 do Ameriky, kdy si Waldesova společnice Elisabeth Coyensová vložila do oka z rozpustilosti velkou patentku a právě malíř František Kupka ji zvětčil na plátno. Vojtěch Preissig z ní pak pohotově vytvořil firemní logo firmy).

Událost byla medializovaná, roztočila se spirála reklam, jak je to obvyklé před aukcemi významných uměleckých děl, obraz byl předváděn na unikátní výstavě v Domě umění v Ostravě (vedle Filly, Štyrského a Toyen). Výsledkem toho všeho bylo vysoké ocenění obrazu na 45 000 000 korun, zároveň však i novinářská prohlášení, že jde o dílo mimořádné hodnoty, které by se nemělo vyvézt z republiky; proto bylo nakonec rozhodnuto, že aukce proběhne v Praze. Vladimír Lekeš z pořádkující aukční síně Adolf Loos Apartment and Gallery prohlásil na internetu: „Je to cena poměrně příznivá, jde o skutečně unikátní dílo... kvalitní umění je stále lepší investice. Jeho cena stále stoupá.“ Komentáře pak přizvukují: „O tak drahé umění mají zájem nejen sběratelé, ale i investoři – a nakupují většinou anonymně.“ Pak v tisku proběhla prohlášení, že se nejedná o národní kulturní památku, že však bude třeba, aby se k vývozu vyjádřilo vedení Národní galerie v Praze, která dílo

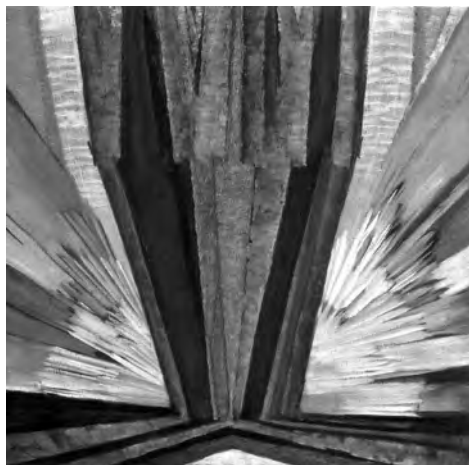
Kupka František,
Slečna Coyensová

Preissig Vojtěch,
Logo firmy
Waldes Koh-I-Noor

dosud vlastnila. Poté, co proběhla aukce 18. dubna v Praze, prohlásil zástupce Národní galerie, že za tak vysokou cenu u nás ještě obraz nebyl prodán. V televizním vysílání bylo ohlášeno, že dílo lze bez problémů vyvézt mimo ČR a může reprezentovat republiku v cizině. Kupků je v Praze dost! Marcela Chmelařová z TV vyjádřila názor, že jde o „mimořádné dílo a nikdy se dosud za obraz nevyplatila tak vysoká částka, sběratel do obrazu ukládá peníze“. 18. dubna 2012 byl tedy nakonec po 20–25 příhozech *Tvar modré* od českého malíře, který prožil celý svůj život v Paříži a patří k zakladatelům abstraktního malířství, Františka Kupky, který ho namaloval v roce 1913 (1924), prodán za konečnou cenu 55 000 750 Kč; dílo získal po telefonu rusky mluvící anonymní sběratel (investor). Cenu dnes u nás ovlivňuje nepochybně i to, že v posledních letech se objevily na trhu četné falzifikáty, a protože *Tvar modré* získal Waldes přímo v Kupkově ateliéru, patří obraz k nezpochybnitelným originálům.

V rámci veřejných licitací prostřednictvím medií se uváděly ceny za obrazy Františka Kupky prodané před touto aukcí, a jak se ukázalo, stal se *Tvar modré* Kupkovým nejdražším obrazem v historii. Podle Zuzany Drtilové patří Kupka v českých aukcích mezi „taháky“. „V první desítku nejdražší prodaných obrazů se drží tři jeho malby: *Élévation (Výšky) IV*, vydražené v roce 2007 za 22,1 milionu korun a Kupka drží i druhé místo – *Zhroucení vertikál*, dílo, které se o dva roky později prodalo za 22 milionů. Sedmé místo má *Abstraktní kompozice* za 13,4 milionu korun.“ Údaje na internetu uvádějí další vysoké ceny za Kupkovy obrazy, např. za jeho obraz *Vertikální plány modré a červené* v New Yorku v roce 1998 v přepočtu za 18 milionů korun. V aukční síni Sotheby's v Londýně proběhla v roce 2011 dražba 200 děl moderního českého umění ze sbírky amerických manželů Hascoevých. Obraz Františka Kupky Pohyb (z let

Kupka František, *Tvar modré*, olej, plátno 1913–1924

1913 až 1919) se tam prodal za rekordní cenu 1,3 milionu liber, tedy 35,51 milionu korun. Byla to první dražba českého umění mimo naše území. Na internetu jsou z této dražby uváděny některé další ceny, např. obraz *Námořník a Fantomas* Josefa Čapka (z let 1917 až 1920) za 470 tisíc liber (12,838 milionu korun), s přírazkou 565 250 liber to bylo 15,4 milionu korun, zatímco nejvyšší cena u nás za Čapkův obraz *Děvče v růžových šatech* dosáhla v roce 2007 bez přírazky rovných 12 milionů korun. Kromě Kupkova *Pohybu* se zde za vysoké ceny prodávaly také další Kupkovy obrazy, a to *Purpurový plán* za 959 650 liber (26,3 milionu korun), *Bílý kotouč* za 690 850 liber (18,9 milionu korun), a *Le Sourire I – Z mechanického cyklu* za 385 250 liber (10,5 milionu korun), *Divertimento II.*, v přepočtu za 14,83 milionu korun). Ale také další čeští umělci dosahovali vysokých cen – krajinomalba Václava Špály *Bouře u Otavy* za 187 250 liber (5,08 mil. Kč), *Zátiší s ovocem* od Bohumila Kubišty za 397 250 liber (10,8 milionu korun), *Zátiší s kalendářem* od Emila Filly za 241 250 liber (6,6 mil. korun) nebo překvapivě za obrazy Františka Foltýna: *Imperialismus* (po telefonu) 433 250 liber (11,8 mil. korun) a *Dostojevskij* za 337 250 liber (9,2 mil. korun), bronzová soška motocyklisty nazvaná *Sluneční paprsek* od Otakara Švece, známého autora Stalinova pomníku v Praze, zde byla prodána za 139 250 liber (3,8 milionu korun). Tradičně trhal rekordy Emil Filla. Jeho obraz *Sochařka v ateliéru* byl prodán za 520 tisíc liber (14,3 milionu korun) a *Prodavačka ryb* za 320 tisíc liber (8,7 milionu korun).

Ještě před čtvrt stoletím se za obrazy významných malířů platilo nanejvýš do deseti milionů dolarů. Ale už v roce 1962 Metropolitaní muzeum v New Yorku vytvořilo nový světový aukční rekord, když vydražilo Rembrandtův obraz *Aristoteles s Homérovou bustou* za 2,3 miliony dolarů, podle tehdejšího kurzu

Foltýn František, **Dostojevskij**, olej plátno, 1922

tedy zhruba za 800 000 liber nebo za 9,2 miliony marek, tedy přibližně za jednu miliardu šest set milionů korun. K rozhodujícímu zlomu v cenách dražených obrazů však došlo teprve v anglické aukční síni Christie's, která byla založena vedle již fungující Sotheby's roku 1766, a to jako malá, ale o to solidnější a také pro umění citlivější firma. U Christie's se snažili dražitelé vystupovat vždy jako gentlemani, i když podobně tomu bylo i u Sotheby's. Teprve roku 1962 do Christie's nastoupil tehdy 22letý potomek anglické šlechty Charles Allsopp.

Svou radost z umění popisuje Charles Allsopp s přiměřenou zdrženlivostí: „Nejsem žádný kunsthistorik, o malířství jsem se prostě vždy zajímal.“ A zcela náhodou: „Jeden nebo několik dobrých obrazů máme už doma.“

Charles Allsopp, který započal svou kariéru u přijímací přepážky, potom pracoval v depozitáři, kde třídil a katalogizoval obrazy. Celoroční tržba Christie's se tenkrát pohybovala kolem tří milionů liber. Roku 1965 byl vyslán s několika dalšími spolupracovníky do New Yorku, aby tam až do roku 1970 pomáhal při budování anglické pobočky Christie's. Odtud se vrátil do Londýna už jako ředitel a hned nato zde byl vydražen obraz španělského malíře Diego Rivery *Portrét Juana de Pareja* za 2,3 milionu liber. Vyvolalo to ve veřejnosti velké vzrušení.

Christie's se specializuje rovněž na odhady a výprodej celých venkovských zámků. Hlavním aktérem je zde opět Charles Allsopp, věnuje se šlechtickým prodávajícím a vypočítává, kolik by mohly vynést jejich umělecké sbírky, kolik by stála reklama za jejich prodej apod.

Sám sbírá nábytek, sochy 18. a 19. století, obrazy Francouzů, i když neznámé malíře 17. století označuje za nedostupné (lépe řečeno rizikové).

S prodejem získaných uměleckých děl je ovšem velmi opatrný, aby se nedostal do konfliktu zájmů, protože jako licitátor by neměl být překupníkem. Zároveň totiž sám může navrhopvat ceny, event. je zvyšovat apod. Musí přitom dávat pozor, aby nasadil cenu psychologicky správně, na takovou výši, která připraví kupující, že jde o mimořádné umělecké dílo, nesmí ji ale přemrštít, aby je neodradil.

Švec Otakar, **Sluneční paprsek**
(Motocyklista), bronz 1924

Takovou taktiku uplatnil i při licitování *Slunečnic* od van Gogha. Dražbu připravoval celé měsíce, protože tu byla konkurence Sotheby's a londýnských obchodníků s obrazy. Součástí taktiky byla i rafinovaná reklama. Firma Christie's poslala poslední a největší ze sedmi verzí *Slunečnic* do Tokia, protože v Japonsku, v muzeu v Yokohamě, už jedna verze *Slunečnic* byla a shořela za

druhé světové války, a též do New Yorku a do Zürichu, aby je ukázali bohatým sběratelům. Christie's pak obraz nabídl za deset milionů liber ještě Národní galerii v Londýně a Edinburhu. Londýn zdvořile odmítl – vlastní už jednu verzi *Slunečnic*, muzeum v Edinburhu si obraz nemohlo dovolit. Tak byla uvolněna cesta k aukci a eventuálně nutnému povolení vývozu.

Ještě stručně k vývoji cen obrazu před aukcí u Christie's. Brzy po smrti Vincenta van Gogha, v roce 1907, byl obraz nabídnut na prodejní výstavě v Mannheimské Kunsthalle za 15 000 franků, podle tehdejšího kurzu kolem 12 000 marek (tedy zhruba dvanáct ročních platů průměrného úředníka), roku 1909, rovněž v Mannheimu už za 35 000 franků a roku 1934 ho odkoupila Edith Beathy od pařížského obchodníka Paula Rosenberga – údajně za 5 000 liber (podle tehdejšího kurzu asi 63 000 marek). Její muž sir Alfred Beatty, který zbohatl díky cínovým dolům v Zambii, založil šest let předtím fond ve výši 100 000 liber na nákup impresionistů a postimpresionistů. Tak do rodiny přibýly obrazy od van Gogha, od Cézanna, Moneta, Renoira a Utrilla. Charles Allsopp onu cenu deset milionů liber vyhlásil také jako lákadlo pro dědice Alfreda Beattyho a zároveň tím připravoval veřejnost na nový šokový rekord v dražbě uměleckého díla, protože dosud nejvyšší cenu 10,5 milionu dolarů zaplatilo v dubnu 1985 Gettyho muzeum (USA) za obraz *Klanění tří králů*, jehož autorem byl renesanční malíř Andrea Mantegna.

Dražitel Charles Allsopp však vyhnal cenu ještě výš, a to na 14 milionů a předpokládal, že dosáhne až na 15 nebo 16 milionů liber. Kdyby se ovšem kupec nedostavil, pak by obraz zcela propadl. Proto licitátor 4 dny před aukcí nepil alkohol a celé odpoledne 30. března roku 1987, v den aukce, běhal po parku. Dražbu po obraze Emila Noldeho začal u Goghových *Slunečnic* na pěti

Gogh Vincent van, **Slunečnice**, olej, plátno, 1889

milionech liber, obraz vychvaloval, lícitoval, vyzýval k přihazování, ceny se pomalu začaly zvedat o jeden milion a pak o 500 000 liber, aby v několika sekundách prolomily hranici deseti milionů. Až do 18 milionů se Allsopp snažil vyprovokovat potenciální kupce v sále a u napojených telefonů k dohazování. Pak ovšem vystihl okamžik útlumu a začal sledovat duel mezi dvěma zájemci na dálkových telefonech.

Když se cena přehoupla přes 19,5 milionu liber, zavolal do telefonů: „Zaokrouhlujte“! A při 22,5 milionech klepl kladívkem na pult. Allsopp sklízel obrovský aplaus, dědička po Alfredu Beattym skákala radostí po sedadle. Bylo přesně 19 hodin 30 minut roku 1987 a 134. narozeniny Vincenta van Gogha, když Charles Allsopp přiklepl jeden ze sedmi obrazů jeho *Slunečnic* anonymní telefonní nabídce – za 22,5 milionů liber. S připočtením desetiprocentní přírážky zaplatil kupující, který se nechal poznat za devět dnů po dražbě jako japonský pojišťovací koncern Yasuda, přibližně 72,5 milionů marek. Byla to závratná suma, která definitivně prolomila hranici střizlivějších finančních sum za umělecká díla. Nastala doba, kdy se umění na světových trzích stalo obrovským byznysem vedle trhu s nemovitostmi, drogami, zbraněmi a starožitnostmi. Kromě množství uměleckých artefaktů za vysoké částky uvádí internet obraz nazvaný No. 5, 1948, který prodal v listopadu 2006 jeho dosavadní majitel, filmový a hudební producent David Geffen známému mexickému sběrateli a finančníkovi Davidu Martinezovi. Obraz namaloval americký představitel tzv. akčního malířství Jackson Pollock ve svých 36 letech. Byl to přímý prodej mimo aukční síně a dosáhl rekordních 140 milionů dolarů (přes tři miliardy korun). Dodnes nebyla tato částka překonána, a to se v dražbách obrazů i za krize vydávaly stamiliony.

Případ obrazu Františka Kupky a ostatních uměleckých artefaktů patří zcela nepochybně do oblasti sběratelství. Ve sbírání patrně spočívá hromadící pud

Mantegna Andrea, **Klanění tří králů**, olej na dřevě, kolem 1500

člověka. Přitom hraje velkou roli nejen možný prospěch, nýbrž vlastnost sběratele oceňovat krásu a vzácnost předmětu. Přírodní a kulturní předměty byly vkládány dávno před historickou dobou do hrobů, ty předměty, které už tehdy člověk sbíral, oceňoval (vážil si jich) a dlouho je uchovával, a tedy ani po smrti se s nimi nechtěl rozloučit. To je příznačné ještě i pro hrobky egyptských faraonů. Také četné zprávy z období antiky hovoří o sbírkách písemností, literárních děl, uměleckých a přírodních předmětů. Např. sv. Helena sbírala křesťanské umělecké památky. Znamé jsou také obrovské sbírky řeckých soch, obrazů i keramiky a jiných památek v Římě, kde pod vlivem řeckého umění vznikl dokonce první tzv. Augustův klasicismus. Římané ovšem sbírali a houfně do Říma přiváželi také egyptské památky. Dodnes v Římě stojí desítky egyptských obelisků. Sběratelé se už ve starověku často proslavili jako takoví, kteří své sbírky pro vlastní potěšení ukazovali jiným, což bylo oblíbené stejně tenkrát jako dnes, a spoluobčané v takových případech nešetřili chválou a obdivem.

Dlouhou dobu byly sbírky jedním z nejdůležitějších prostředků reprezentace šlechty a knížat. Od dob renesance právě sbírky zvyšovaly prestiž a společenský význam nejen vládnoucích, nýbrž už i zámožných měšťanů. Velké sbírky antického umění shromáždili ve svém paláci ve Florencii Medicejští, konkurovali jim Brancacciové, ale i papežové jako Julius II. nebo papež Lev V. z rodu Medici, který jmenoval Raffaela konzervátorem římských starožitností. Ten sbíral a konzervoval staré nápisové desky, sochy a architektonické články antického Říma, které byly druhotně použity ve středověku a jimž hrozila zkáza. Ve Francii proslul sbíráním umění král František I., který od roku 1515 uváděl do Francie renesanci a stal se nejvýznamnějším francouzským podporovatelem umění. Povolal do zámku ve Fontainebleau umělce, jakými byli Leonardo da Vinci, jehož obraz Mony Lisy dodnes zdobí pařížský Louvre, manýristické malíře, mezi kterými se objevili Andrea del Sarto, Rosso Fiorentino, Francesco Primaticcio, Nicolò dell' Abate nebo slavný zlatník Benvenuto Cellini, dnes známý nejslavnějším zachovaným zlatnickým dílem, slánkou vytvořenou právě pro krále Františka I.; vlastní ji vídeňské muzeum, nedávno byla ukradena, a poté opět nalezena. Panovník ovšem zval do Fontainebleau i Michelangela, Tiziana a Raffaela a svým sběratelstvím vytvořil snad největší uměleckou sbírku na světě. Ta se stala po francouzské revoluci základem nejslavnějšího muzea na světě, pařížského Louvru.

Rembrandt van Rijn,
Ovalný portrét mladé ženy,
olej na plátně, 1632

Nejnámějším sběratelem a mecenášem umění, zakladatelem kabinetů kuriozit u nás byl Rudolf II. Na jeho dvoře najdeme světové umělce – Arcimbolda, van Aachena, Sprangera, Adriena de Vries a četná umělecká díla, mecenášem byl i Karel IV. a v nové době zejména architekt Josef Hlávka, zakladatel nadace, která existuje ještě dnes. Doba renesance a baroka byla také dobou, ve které byl vzbuzen zájem o vzdálené země a národy, který vyvolaly objevné a obchodní cesty, např. do Ameriky, ale i do Indie a do Číny. Exotické předměty, které tito cestující přivázeli, byly jen těžko dostupné. A tak rarity, kuriozity, vzácné a exotické předměty měly a mají dodnes pro většinu lidí obzvláštní půvab.

Je také ovšem přirozené, že sbírky neukazují pouze na vlastnickou pýchu, ale jsou zároveň společným (obecným) majetkem, jak to vyhlásila Velká francouzská revoluce. Dokonce i Napoleon Bonaparte, když rozšiřoval Louvre, prohlásil, že každý občan má svůj vlastní majetek, ale že něco mají všichni společně, a proto je potřebné založit a pěstovat muzeum. Sám pak rozvinul obrovskou sběratelskou aktivitu, když ve všech dobytých zemích zabavoval umělecká díla, která pak umísťoval do Louvru. Ovšem už před ním, v polovině osmnáctého století, začaly být sbírky chápány jako národní majetek, který měl být přístupný všem občanům, nejen vyvoleným. Francouzská revoluce otevřela občanům někdejší královské sbírky, založené Františkem I. a chované v královském paláci; kdysi soukromé sbírky se staly veřejně přístupnými. Tato událost je nazírána jako skutečné zrození „republikánského muzea“ a tím zároveň jako východisko toho, co dnes pod jménem soudobé muzeum (Národní muzeum, Národní galerie) rozumíme. Na to, jak demokratický a potřebný to byl čin, ukazuje fakt, že během několika málo let vznikala obdobná muzea po celém světě.

Mecenášství, které bylo v minulých dobách vždy přítomno vedle sběratelství a často se s ním zaměňovalo, dnes již zaniklo. Problém se začal rýsovat už v době Francouzské revoluce a v našem prostoru se zrušením klášterů Josefem II., kdy rozsáhlé sbírky obrazů byly prodávány do soukromých sbírek. Je sice pravda, že mnozí noví majitelé jimi obdarovávali nově založená muzea, jiní však postupem doby začali své sbírky prodávat právě do muzeí a galerií. Dnes mecenášství prakticky neexistuje, sběratelé vždy spíše očekávají, že dostanou protihodnotu v podobě obrazů, které budou mít jednou výraznou cenu. Mecenáš podporoval i nadějně umělce, a to i přesto, že nebylo vždy jisté, zda obrazy, které umělec namaluje, budou jednou uznávány. Mecenáš to riskuje, i když jen tuší nebo si myslí, že umělcovo snažení má budoucnost. Mecenášství dnes většinou všichni přenechávají státu, grantovým agenturám nebo nadnárodním institucím, jakými jsou například UNESCO, eventuálně tzv. sponzoři. Nedávno si posteskl ředitel pařížského Louvru, že dnešní sponzoři ukládají peníze spíše do státních dluhopisů nebo do bank než do umění. Zmizela někdejší noblesa bohatých mecenášů a sběratelů, kteří sbírali umění pro vlastní potěchu a reprezentaci. Dnes spolu sběratelé soutěží, pokud neuzavírají své akvizice

přímo do sejfů, neobdarovávají však veřejné sbírky. Místo mecenášství nastoupilo jen sběratelství, kalkul, spekulace a investice. Obrazy pro dnešní většinu sběratelů znamenají jen tu hodnotu, která postupně roste, jen jako jistinu peněz. Existují ovšem i soukromé sbírky hodnotných uměleckých děl, které jsou přístupné veřejnosti, protože umělecké dílo je fenomén společenský, vzniká v historických souvislostech a patří do imanentního vývoje určité umělecké tendence, stylu, ismu a v úkrytu v podstatě neexistuje. Závěrem ocitujme úryvek z rozhovoru redaktorky Kláry Říhové s Vladimírem Železným (Právo, čtvrtek 12. dubna 2012): *Je rozdíl mít obrazy rád a kupovat je ve velkém. Kdy se to u vás překlopilo?* „V momentě, kdy na to máte. To je velmi jednoduché. Milujete-li obrazy, a pokud jim dokonce rozumíte, to pokušení je vždycky. Jenže kapsa je prázdná. Ve chvíli, kdy se zaplní, obětujete jachty, domy, ostrovy, pláže, letadla... A raději těch hodně peněz dáte do nákupu umění. Zejména toho, které uniklo z České republiky hned po restitucích za směšně malé peníze do zahraničí. A vy je pracně po kapičkách vracíte zpátky, aby bylo přístupné všem, koho zajímá. Aby zůstalo jako kulturní hodnota na tomto území.“

Zdroj: archiv autora